

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ
 خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أُوذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا
 وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ
 دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَا دَفْعُ اللَّهِ
 النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدِمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ
 وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَالْيَنْصُرَنَّ
 اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ
 مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا
 بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ
 ﴿٤١﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَ
 عَادٌ وَثَمُودٌ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ
 مَدْيَنَ ۗ وَكَذَّبَ مُوسَىٰ فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ
 فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَ
 هِيَ ظَالِمَةٌ فَمِئَةً عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَ
 قَصْرِ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾

عصر شکوفایی

ما در درس گذشته، با برخی از معیارهای تمدن موردنظر اسلام آشنا شدیم. در این درس می‌خواهیم ببینیم نیاکان ما برای تحقق این معیارها چقدر تلاش کرده‌اند و تا چه اندازه موفق شده‌اند و از این تلاش چه درس‌هایی برای امروز خود می‌توانیم بگیریم؟

کشف ارتباط شهریور ۹۸ انسانی

«الف»	«ب»
(۱) عمل و رفتار هماهنگ با علم و دانش، جهاد در راه خداوند است.	الف) تحکیم بنیان خانواده
(۲) برترین جهاد، سخن حقی است که در مقابل سلطانی ستمگر بر زبان آید.	ب) رشد و بالندگی علم و فرهنگ
(۳) فاطمه (س)، پاره‌ای از تن من است، هر که او را بیازارد مرا آزرده است.	ج) توجه به عدالت و حقوق مردم

سوالات ص غ در امتحانات نهایی

- ❖ از ویژگی‌های فرهنگ علمی دوره اسلامی، منحصر نبودن تحصیل علم به طبقه با قشری خاص بود. **ص** فرداد ۹۸ تهرینی
- ❖ در جامعه عدالت محور پیامبر (ص)، نعمت‌ها و ثروت‌های زمین در انحصار گروهی محدود، بود. **غ** شهریور ۹۸ تهرینی
- ❖ زن در عصر جاهلیت از حق مالکیت بر اموال و دارایی‌های خود برخوردار بود. **غ** دی ۹۸ تهرینی
- ❖ قرآن، تلقی موجود درجه دوم بودن زن را به شدت نفی و با آن مبارزه کرد. **ص** شهریور ۹۸ انسانی

۱. حضرت علی (ع) اوضاع اجتماعی و فرهنگی پیش از اسلام (عصر جاهلیت) را چگونه توصیف می کند؟

۲. ویژگی جامعه پیش از اسلام در شبه جزیره عربستان را بنویسید؟

اوضاع اجتماعی و فرهنگی پیش از اسلام

قبل از ورود به دوره تمدن اسلامی، نگاهی به اوضاع قبل از اسلام می اندازیم تا بدانیم که مسلمانان از چه نقطه ای حرکت کرده و به چه نقطه ای رسیده اند و آن را چراغ راه آینده قرار دهیم.

امیر مؤمنان علی علیه السلام از آن ایام این گونه یاد می کند:

۱ «خداوند رسول خویش، محمد صلی الله علیه و آله، را زمانی فرستاد که مدتی از بعثت پیامبران پیشین می گذشت. ملت ها در خوابی عمیق فرورفته و فتنه و فساد، جهان را فرا گرفته بود. رشته ها از هم گسیخته و آتش جنگ، زبانه می کشید.»^۱

بیانگر تمام مراتب شرک نظری

«مردم آن زمانه، مذاهب پراکنده و خواسته های متناقض و روش های متفاوت داشتند. برخی خدا را

شبهه سایر مخلوقات می دانستند و برخی نیز غیر او را پرستش می کردند.»^۲ بیانگر شرک عملی

«مردم از شیطان اطاعت می کردند و در راه او گام برمی داشتند. علم های شیطان توسط این مردم به حرکت درآمده و پرچمش در فتنه هایی که شیطان، مردم را از طریق آن زیر پاهایش می کوفت و زیر سم هایش لگدمال می کرد، برافراشته شده بود.»^۳

«شما مردم در آن زمان بدترین کیش و آیین را داشتید. در میان سنگ های سخت و مارهای زهرآلود زندگی می کردید، آب تیره می نوشیدید، غذای ناگوار می خوردید، خون یکدیگر را می ریختید و از خویشان می بریدید. بت ها در میان شما جای داشت و گناه، شما را فرا گرفته بود.»^۴

۲ (بسیاری از مردم، داشتن دختر را ننگ می شمردند و وقتی به آنها خبر می دادند که خداوند دختری به آنها بخشیده، خشمگین می شدند.^۵ در داخل قبایل، غارت اموال، دزدی، برده داری، قمار، ربا و داد و ستدهای نادرست رواج داشت. کعبه مرکز بت های مختلف شده بود. بسیاری نیز به پرستش ارواح و ماه و ستارگان مشغول بودند.)^۲

۳ (خارج از شبه جزیره عربستان نیز، جهان آن روز آمیزه ای از تهی دستی، شلاق خوردن و سوختن محرومان، اندیشه های خشکیده و غرض آلود کشیشان و کاهنان و موبدان و تجمل پرستی درباریان بود.)^۳ خسرو پرویز، پادشاه ایران در زمان طلوع اسلام خود را آدمی فناپذیر از میان خدایان و خدایی بسیار جلیل در میان مردمان می شمرد.^۶ در پادشاهی ساسانی حدود یک درصد کل جمعیت آن روز

۱- نهج البلاغه، خطبه ۸۹

۲- همان، خطبه ۱

۳- همان، خطبه ۲

۴- همان، خطبه ۲۶

۵- سوره نحل، ۵۸

۶- ایرانیان در زمان ساسانیان، کریستن سن، ترجمه رشید یاسمی، ص ۶۴۸

ایران، همه چیز را در اختیار داشتند و بقیه مردم چون بردگان از حقوق اولیه و اساسی خویش محروم بودند. ۴

دانش تکمیلی

آیا در چهارده قرن پیش، ایرانیان به زور شمشیر و از روی اجبار مسلمان شدند؟
برای دیدن پاسخ این سؤال به وبگاه گروه قرآن و معارف اسلامی به نشانی <http://quran-dept.talif.sch.ir>
بخش «دانش تکمیلی» مراجعه کنید.

بیشتر بدانیم

حکیم ابوالقاسم فردوسی، نظام طبقاتی آن روز جامعه ایران را با ذکر یک داستان به خوبی ترسیم می کند. در زمان حکومت انوشیروان که جنگی میان ایران و روم پیش آمده بود و ذخیره مالی حکومت تمام شده بود، مأموران دولت به شهرهای مختلف می رفتند تا از ثروتمندان و توانگران کمک بگیرند.

کفشگری که ثروتی از گذشته برای او مانده بود، به مأموران حکومت گفت: «من این ثروت را به شما می بخشم به شرطی که فرزندم اجازه داشته باشد آموزش های مربوط به شغل دبیری^۱ را بیاموزد»:

یکی پور دارم رسیده به جای	به فرهنگ جوید همی رهنمای
اگر شاه باشد بدین دستگیر	که این پاک فرزند گردد دبیر
ز یزدان بخواهم همی جان شاه	که جاوید باد این سزاوارگاه

در آن روزگار، دبیران طبقه ای ممتاز بودند که کارهای اداری و دفتری پادشاهان را انجام می دادند. این افراد، آموزش های ویژه ای می گذراندند و بعد از ایشان فقط فرزندانشان می توانستند این شغل را به دست بگیرند. در حقیقت، خانواده پادشاهان که اولین طبقه جامعه بودند، معتقد بودند که افراد معمولی ادب و تربیت لازم را برای معاشرت با آنان ندارند و فقط یک طبقه خاص به نام دبیران می توانند با آنها آمد و شد داشته باشند و کارهای دفتری و اداری آنان را انجام دهند. پادشاهان و درباریان وارد شدن یک فرد معمولی به طبقه دبیران را خلاف ادب و عدل تلقی می کردند. به همین جهت انوشیروان در جواب کسی که پیغام کفشگر را آورده بود، می گوید:

۱- تاریخ اجتماعی ایران، مرتضی راوندی، ج ۲، صص ۱۱-۱۰ (سرزمین ایران در دوره ساسانیان یکی از بزرگ ترین کشورهای جهان بود و قلمرو بسیار وسیعی را در برمی گرفت، جمعیت آن هم بسیار زیاد بود.)
۲- در زمان ساسانیان مردم به چهار طبقه اجتماعی تقسیم می شدند که یکی از این طبقات، طبقه دبیران بود که کارهای اداری همچون محاسبه اموال، صدور احکام و قراردادهای ... را انجام می دادند.

۵. اوضاع فرهنگی و اجتماعی پیش از اسلام در امپراتوری روم را بنویسید؟

۶. رسول خدا (ص) کوشید تا با همکاری و تلاش مردم به چه هدفی برسد؟ پاسخ: فراهم کردن مقدمات تمدنی بر پایه ی معیارهای الهی و دینی که مردم در این راه مسئولیت هایشان بزرگ است.

به ما بر پس از مرگ، نفرین بُود
چو آیین این روزگار این بُود
نخواهیم روزی جز از گنج داد
درم زو مخواه و مکن هیچ یاد
هم اکنون شتر بازگردان به راه
درم خواه وَز موزه دوزان مخواه
فرستاده برگشت و شد با درم
دل کفشگر گشت پر درد و غم

۵ (امپراتوری روم با استبداد اداره می شد و مسیحیت تحریف شده را، دستاویز حکومت خود قرار داده بود. تبعیض های نژادی، انحطاط اخلاقی و جنگ های پی در پی و طولانی مدت، این امپراتوری را به افول کشانده بود.) ۵

این گزارش اجمالی، سیمایی از شرایط فرهنگی و اجتماعی قبل از اسلام بود. رسول خدا ﷺ آمد تا با همکاری و تلاش و همراهی مردم مقدمات تمدنی بر پایه معیارهای الهی و دینی را بنا کند. تمام رفتارهای پیامبر اکرم ﷺ منطبق بر همین معیارها و معرفی آنها به جامعه و مردم بود. البته پیامبر اکرم ﷺ واقعیت ها را می دانست و از میزان توانایی مردم و موانع پیش رو کاملاً آگاه بود. پیامبر ﷺ می دانست جامعه که مجموعه ای از انسان های قوی و ضعیف، موافق و مخالف و مؤمن و منافق است، تا چه میزان او را همراهی خواهد کرد. از همین جهت، همواره جامعه را نسبت به عظمت مسئولیت های بزرگشان آگاه می کرد و گاه با شدت به آنان هشدار می داد.

پس (ای پیامبر) همان گونه که مأمور شده ای استوار باش و نیز هر کس که با تو به سوی خدا آمده اند (باید استقامت کند) و طغیان (سرکشی نکنید) که او به آنچه انجام می دهید آگاه است.

پایداری و استقامت در راه دین

معلول

باور انسان بر نظارت خداوند بر اعمالش

فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ

وَمَنْ تَابَ مَعَكَ

وَلَا تَطْغَوْا

إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ^۳

بیانگر شرک عملی

۴ پیام آیه: خداوند در این آیه از پیامبر اکرم ﷺ می خواهد که نه تنها خودش، بلکه جامعه را برای برقراری جامعه توحیدی و تمدن اسلامی به پایداری و استقامت در راه دعوت کند و به چنین مرحله ای از آمادگی برساند.

۱- شاهنامه فردوسی، بخش ۱۲: وفات یافتن قیصر روم و رزم کسری

۲- برای مطالعه بیشتر در این خصوص به کتاب «انحطاط و سقوط امپراتوری روم»، نویسنده: ادوارد گیبون، ج ۲ مراجعه کنید.

۳- سوره هود، آیه ۱۱۲.

۷. تمدنی که پیامبر به وجود آورد جنبه های مثبت و جنبه های منفی غیر قابل انکاری را نیز داشت. ص غ

۸. چگونه پیامبر (ص) بسیاری از سنت های جاهلی را نابود ساخت؟ مثالی ذکر کنید؟

۹. چرا اعراب پیامبر اکرم (ص) را ابتر صدا می زدند؟

به این ترتیب، پس از پیامبر اکرم ﷺ در طول چند قرن، تمدنی پدید آمد که جنبه های مثبت فراوانی داشت و دستاورد بزرگی برای بشریت به شمار می آمد؛ گرچه جنبه های منفی غیر قابل انکاری هم در آن وجود داشت. در این درس با مروری اجمالی بر این تمدن می خواهیم مشخص کنیم که این تمدن تا چه اندازه به معیارهای تعیین شده از جانب خداوند نزدیک شده است.

گزارشی از تلاش مسلمانان صدر اسلام برای تحقق برخی معیارها

الف) تحکیم بنیان خانواده

در جامعه ای با آن فرهنگ منحط، پیامبر خدا ﷺ با رفتار خود بسیاری از سنت های جاهلی را نابود ساخت. رفتار ایشان با دخترشان، حضرت فاطمه ؑ برای جامعه آن روز و نیز امروز بسیار آموزنده است. ^۸ او پیامبری بود که پسری برایش نمانده بود و فقط چهار دختر داشت که سه دختر بزرگ تر قبل از رحلت پیامبر ﷺ از دنیا رفته بودند و فقط کوچک ترین آنها که فاطمه ؑ بود، برای پیامبر باقی مانده بود. از این رو، برخی از اعراب، پیامبر را «ابتر» (بی دنباله) صدا می کردند تا تحقیرش نمایند. ^۹ اما این پدر بزرگوار، همراه با دختر خردسالش، رسالت تغییر و انقلاب در نگرش انسان ها را برعهده گرفتند. فاطمه زهرا ؑ پس از رسول خدا ﷺ چشمه سار همیشه جاری خوبی ها و ارزش ها در جامعه اسلامی شد. قبل از او نیز ^{۱۰} حضرت خدیجه ؑ که پشتیبانی صمیمی برای پیامبر ﷺ بود؛ ثروت فراوان و شخصیت اجتماعی خود را فدای تلاش های رسول خدا ﷺ کرد و نقش ممتاز خود را در شکل گیری بزرگ ترین تحول جهانی ایفا نمود. ^{۱۱}

به تدریج، رفتارهای پیامبر و تنها دخترش فاطمه ؑ جهت احیای ارزش های فراموش شده انسانی به بار نشست و فروریختن سنت های جاهلی آغاز شد. ^{۱۲} حضرت فاطمه ؑ وارث و ترویج کننده همه ارزش هایی شد که پیامبر اکرم ﷺ به ارمغان آورده و پیامبران بزرگ الهی همچون نوح و ابراهیم ؑ و موسی ؑ و عیسی ؑ برای آنها مبعوث شده بودند. ^{۱۳}

^{۱۳} خانه فاطمه ؑ و خانه پدر کنار یکدیگر بود. این دو خانه با یک حیاط خلوت کوچک از هم جدا می شد و دو پنجره روبه روی هم، خانه پدر و دختر را به یکدیگر متصل می کرد. هر صبح پدر دریچه پنجره را می گشود و به دخترش سلام می کرد. هرگاه قصد سفر داشت، به منزل فاطمه ؑ می رفت، و با او خداحافظی می کرد؛ و هرگاه نیز که از سفر برمی گشت، فاطمه ؑ اولین کسی بود که پیامبر ﷺ به سراغش می آمد و حال او را می پرسید. ^{۱۴}

۱۰. چه کسانی رسالت تغییر و انقلاب در نگرش انسان ها را برعهده گرفتند؟

پاسخ: حضرت محمد (ص) و دخترشان حضرت فاطمه (س)

۱۱. حضرت خدیجه (س) چگونه در شکل گیری بزرگترین تحول جهانی نقش ایفا کرد؟

۱۲. چه کسی وارث و ترویج کننده ی مفاخر و ارزش های پیامبران شد؟ توضیح دهید.

۱۳. رفتار رسول خدا (ص) را با دختر خود حضرت فاطمه (س) با هدف ارتقای جایگاه زن، بنویسید. فرردار ۹۹ تهری

۱۴. پیامبر اکرم (ص) از کدام زنان، به عنوان بهترین زنان جهان نام برد؟

۱۵. پیامبر اکرم (ص) همواره درباره حضرت فاطمه (س) چه می فرمود؟

۱۶. در خانواده ی پیامبر (ص) کدام زنان پا به پای مردان تاریخ را رقم زده اند؟ نقش آنان را ذکر کنید؟

مورخان گواهی داده اند که پیامبر ﷺ همواره دست دخترش را می بوسید^۱ و درباره او می فرمود:

۱۴ (-) بهترین زنان جهان چهار تن اند: مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه (علیهم السلام) ^{۱۴}

۱۵ (-) خداوند از خشنودی فاطمه خشنود و از خشمش به خشم می آید. ^۲

- فاطمه پاره ای از تن من است، هر که او را بیازارد مرا آزرده است و هر کس مرا بیازارد، خدا را

آزرده است. ^{۱۵}

در این خانواده، زنان، پا به پای مردان، تاریخ را رقم زده اند:

۱۶ (-) خدیجه (علیها السلام) حامی بزرگ پیامبر ﷺ،

فاطمه (علیها السلام) همراه پدر و حامی بزرگ علی (علیه السلام)،

و زینب (علیها السلام) در کنار برادر و پیام رسان نهضت عاشورا. ^{۱۶}

در عین حال، این خانواده الگوی تمام عیار عفاف، حیا و پوشش اسلامی^{۱۷} بودند! تا به دیگر مؤمنین

بیاموزند که توجه به مقام و منزلت زن به معنی بی بند و باری، نگاه ابراری به او، و یا به معنی هوس رانی

و متزلزل ساختن بنیان خانواده نیست. ^{۱۷}

۱۸ (-) با توسعه سرزمین های اسلامی و شکل گیری حکومت هایی که دیگر پیامبر و یاران پیامبر را الگوی

خود قرار نمی دادند، بار دیگر برخی از رفتارهای جاهلی نسبت به زن پدیدار شد. حاکمان بنی امیه و

بنی عباس و بسیاری دیگر از حاکمان سرزمین های اسلامی با تشکیل حرمسرا، زنان زیادی را به دربار

خود آوردند، حقوق الهی آنان را نادیده گرفتند ^{۱۸} با همه این احوال، موقعیت زن و خانواده در تمدن

اسلامی بسیار برتر از موقعیت زن در اروپا و سایر مناطق جهان بود^{۱۹}: (زنان حق مالکیت و کار داشتند،

دسترنج آنها به خودشان تعلق داشت^{۲۰}، در عین حال که وظیفه هزینه خانواده را بر عهده نداشتند، به

همین جهت می توانستند ثروت خود را وقف امور عام المنفعه کنند. بسیاری از موقوفه های قدیمی

کشور ما مربوط به زنان خیری است که ثروت خود را وقف امور خیریه کرده اند. ^{۲۰}

تحصیل برای زنان آزاد بود و اندیشمندان بزرگی از زنان در جهان اسلام پیدا شدند که سابقه نداشت^{۲۱}.

۵- در درس بعد به جایگاه زنان در تمدن غرب خواهیم پرداخت.

۶- زنان مسلمان از ۱۴۰۰ سال پیش حق مالکیت برای اموال خود را داشتند در حالی که اروپا در نیمه دوم قرن ۱۹ این حق را به زنان داد.

۷- برای مطالعه در این خصوص رجوع کنید به: درآمدی بر موقوفات زنان، مهدی مهریزی، مجله میراث جاودان، شماره ۶۹.

۸- زنان دانشمند و راوی حدیث، احمد صادقی اردستانی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.

۱۷. چرا خداوند خانواده پیامبر را الگوی تمام عیار عفاف، حیا و پوشش قرار داد؟

فرزاد ۹۹ انسانی

۱۸. بعد از پیامبر (ص) چه عواملی موجب شد که بار دیگر برخی از رفتارهای جاهلی نسبت به زن پدیدار شد؟

۱۹. در تمدن اسلامی حتی در زمان حاکمان بنی امیه و بنی عباس موقعیت زن و خانواده در تمدن اسلامی بسیار

برتر از اروپا و سایر نقاط جهان بود. ص غ

شهریور ۹۸ انسانی

با اینکه در آن عصر و حتی تا همین دوره های اخیر در اروپا، زن را براساس تورات، موجود درجه دوم تلقی می کردند، قرآن کریم، تلقی موجود درجه دوم بودن زن را به شدت نفی و با آن مبارزه کرد. البته با اینکه مسلمانان همچنان تحت تأثیر برخی اندیشه های خرافی درباره زن که از دوره جاهلی باقی مانده بود، قرار داشتند؛ در عین حال تحول عظیمی نسبت به گذشته پدید آمده بود.

ب) رشد و بالندگی علم و فرهنگ

۲۱) یکی از ویژگی های فرهنگ علمی دوره اسلامی عدم اختصاص علم به طبقه یا قشر خاص بود. در

ادامه به نمونه هایی از این توجه به علم و علم آموزی اشاره می شود: در امانی از آتش جهنم معلول جوینده بودن علم

۱- رسول مکرم اسلام ﷺ روزی به یارانش فرمود: (کسی که دوست دارد نگاهش به چهره کسانی افتد که از آتش دوزخ در امان اند، به جویندگان علم بنگرد. سوگند به کسی که جان من در دست قدرت اوست، هر شاگردی که برای تحصیل علم (نه به قصد شهرت و نه برای تظاهر و تفاخر)، رفت و آمد کند، در هر گامی، ثواب و پاداش عبادت یک ساله عابد برای او منظور می گردد؛ و برای هر قدمی که در این مسیر می نهد، شهر آبادی در بهشت برای او آماده می سازند. و زمین نیز برای او طلب آموزش می کند...)

۲۱) زنان مدینه برای علم آموزی در کلاسی که حضرت فاطمه رضی الله عنها تشکیل داده بود شرکت می کردند.

به این واقعه توجه کنید :

زنی نزد حضرت فاطمه رضی الله عنها آمد و گفت مادری دارم که در باب نماز سؤال هایی دارد؛ اما چون بیمار است، مرا نزد شما فرستاد تا آن سؤال ها را مطرح سازم. حضرت فاطمه رضی الله عنها به پرسش آن زن پاسخ داد. زن از این فرصت مناسب استفاده کرد و سؤال دیگری را مطرح ساخت. آن حضرت پاسخ آن را نیز بیان فرمود. همین گونه، آن زن پرسش های متعددی را در میان می گذاشت و حضرت زهرا رضی الله عنها، به تمام سؤالات جواب های لازم را می داد تا تعداد مسئله ها به عدد ۱۰ رسید. زن از کثرت سؤال ها احساس شرمندگی کرد و گفت : بیش از این مزاحم شما نمی شوم.

صدیقه کبری رضی الله عنها، در حالتی که نشان می داد هیچ منتهی بر او ندارد، فرمود : «هر سؤالی که به نظرت می آید، پرسس.» سپس برای تشویق وی فرمود : «اگر فردی در مدت یک روز باری سنگین را به دوش کشیده، آن را به بالای بام حمل کند و در ازای آن حق الزحمه ای معادل هزار سکه طلا دریافت کند، با توجه به این مزد، آیا آن کار برای او سخت خواهد بود؟»

← بیانگر منزلت علمی حضرت فاطمه (س)

← عدم اختصاص علم به طبقه یا قشر خاص در اسلام

پاسخ داد : خیر.

مطالعه آزاد: منظور از درجه دوم بودن زن در تورات چیست؟ نظر اسلام در این مورد چیست؟

به طور مثال در سفر پیدایش تورات آمده که هوا از دنده ی پپ آدم فلق شد و او بود که آدم را گمراه کرد و به خوردن میوه ی درخت ممنوعه تشویق نمود. سفر پیدایش، اصالح ۲۵ ۲۳ و اصالح ۳، ۷-۱
اسلام با این عقیده به شدت مخالفت کرد در اسلام زن از نظر آفرینش در بعد روحی و جسمی از همان گوهری آفریده شده که مرد آفریده شده است و هر دو جنس در جوهر و ماهیت یکسان و یگانه اند و تمایز و فرقی در حقیقت و ماهیت میان زن و مرد نیست

۲۳. چه عاملی سبب علاقه مسلمانان به علم و دانش شد؟ پاسخ: تلاش پیامبر اکرم (ص) و پیشوایان دینی

۲۴. "نیاکان ما در جهان اسلام توانستند علوم و دانش بشری را از چند شاخه محدود به ۵۰۰ شاخه

برسانند." این به چه معناست؟

فرمود: «من هم کارگزارم و خود را خادم خداوند قرار داده‌ام. مزد من در برابر هر سؤالی که پاسخ

دهم، از مجموع مرواریدهایی که فاصله میان زمین و آسمان را پر کند، بیشتر است. پس سزاوار است

که از پرسش‌های تو احساس رنج و زحمت نکنم.»^۱ ← اهمیت پاسخگویی به سوالات علمی بدون گذاشتن هیچ منت زیرا پاداش آن نزد خدا محفوظ است.

تلاش پیامبر اکرم ﷺ و پیشوایان دینی سبب علاقه مسلمانان به علم و دانش شد، به طوری که توجه به اندیشه و تفکر و ارزشمندی علم روزافزون شد و ثمرات آن در تمدن اسلامی مشاهده گردید.

مثلاً نیاکان ما در جهان اسلام توانستند علوم و دانش بشری را از چند شاخه محدود به پانصد

شاخه برسانند.^{۲۴} (این، به معنای توسعه زیاد علم بود که ناچار بودند آن را شاخه شاخه کنند و به صورت

تخصصی بدان بپردازند). شوق و علاقه آنان به دانش سبب شد که در بسیاری شهرها در کنار هر مسجد،

معلول

علت

مدرسه‌ای نیز بنا کنند.^۳

۲۵ (در امور مربوط به بهداشت و سلامت، وضع مسلمانان بسیار درخشان بود؛ اگر شرایط قبل از اسلام

و اوضاع آن دوره را در اروپا که هنوز حتی با حمام آشنا نبودند^۴ مورد توجه قرار دهیم، درمی‌یابیم که

چگونه دستورات ساده‌ای مانند وضو و غسل و دیگر آموزه‌های بهداشتی اسلام مانند طهارت و نجاست

و نیز دستورات پیشوایان دین در مورد سلامتی و درمان^۵، دنیای اسلام را متحول کرد.)^{۲۵}

۳- امیرمؤمنان علی علیه السلام که نهج البلاغه اش نشان خردورزی و احترام به تفکر و تعقل است، فرمودند:

۲۶ «منزلت عالم و دانشمند، والاتر از کسی است که با کوشش، روزها را به روزه می‌گذراند و شب‌ها را

به عبادت سپری می‌سازد.»^{۲۶}

۴- امام رضا علیه السلام حدیثی مفصل در ارزش علم از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که قسمتی از

آن چنین است:^{۲۷} «اگر آموختن دانش با هدف الهی همراه باشد، کار نیک (حسنة) تلقی می‌شود»^{۲۷}

علم آموزی، عبادت است و مذاکره علمی، تسبیح و تقدیس پروردگار. و عمل و رفتار هماهنگ با علم،

جهاد در راه خداست ... فرشتگان، شیفته دوستی با دانشمندانند و با درود و تحیات خویش به آنان

← حدیث پیامبر (ص) درباره ارزش علم // نقل کننده این حدیث امام رضا (ع)

۱- آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ترجمه منیة المرید شهید ثانی، ص ۷۴.

۲- تاریخ تمدن اسلام، جرجی زیدان مسیحی، ج ۳، ص ۲۶۴.

۳- فجرالاسلام، احمد امین، ج ۱، ص ۱۴۲.

۴- ویل دورانت در کتاب تاریخ تمدن می‌گوید: «چون به‌طور کلی در تعالیم مسیحیت سخن از نکوهش بدن و ترک آن بود، رعایت اصول

بهداشتی، در بردارندهٔ اجر و پاداشی نبود ... یکی از ثمرات جنگ‌های صلیبی رواج حمام‌های عمومی در اروپا به تقلید از گرمابه‌های مسلمانان

بود ... در فرانسه مردم در حیاط‌ها، پلکان‌ها و از بالای خانه‌ها، حتی در کاخ لوور، ادرار می‌کردند. بعد از بروز طاعونی در سال ۱۵۳۱ م، به

موجب فرمانی مخصوص، به عموم مالکان و خانه‌داران پاریسی، اخطار داده شد که برای هر خانه مستراحی احداث کنند، لکن اکثر مردم زیر

بار نرفتند.» تاریخ تمدن، ج ۴، ص ۱۱۲۵.

۵- برخی از این دستورات در مجموعه‌هایی مانند «طب الصادق» و «طب الرضا» گردآوری شده‌اند.

۶- کافی، کلینی، ج ۱، ص ۳۵.

۲۵. در امور مربوط به بهداشت و سلامت و از مسلمانان چگونه بود؟ علت آن را ذکر کنید؟

۲۶. امام علی (ع) منزلت عالم و دانشمند را چگونه بیان می‌کند؟

۲۷. براساس احادیث، آموختن دانش با چه شرطی کار نیک (حسنة) تلقی می‌شود؟

۲۸. از اهداف رسالت پیامبر (ص) و از مهمترین معیارهای تمدن اسلامی ..... است. پاسخ: برقراری عدالت

۲۹. سه مورد از ابعاد عدالت و پیامبر (ص) مسلمانان را به آن فرا می خواند را بنویسید؟

پاسخ: ۱- عدالت اقتصادی ۲- برابری و برادری همه انسان ها ۳- کمک به مظلوم در مقابل ستمگر
تهنیت می گویند ...»

ج) توجه به عدالت و حقوق مردم

برقراری عدالت از اهداف رسالت پیامبر ﷺ و از مهم ترین معیارهای تمدن اسلامی شمرده می شود، به همین دلیل پیامبر اکرم ﷺ مردم را به عدالت در همه ابعاد آن دعوت می فرمود که به مواردی از آن اشاره می شود:

۱- یکی از ابعاد عدالت، عدالت اقتصادی است که قرآن کریم تفاوت انسان دین دار و بی دین را در آن دانسته و فرموده است:

ترجمه آیه
فردا ۹۸ انسانی

آیا دیدی کسی را که

أَرَأَيْتَ الَّذِي

يُكَذِّبُ بِالذِّينِ رُوزِ قِيَامَتِ رُوزِ جِزَا رَا دُرُوعِ مِي پِنْدَارِد

۱. تفاوت دیندار و بی دین:

در توجه به عدالت اقتصادی

او همان کسی است که

فَذَلِكَ الَّذِي

يَتِيمَ رَا بَه شِدْتِ (از خود) مِي رَانِد.

يَدْعُ الْيَتِيمَ

و دِيْغِرَان رَا تَرْغِيْبَ نَمِي كِنْد،

وَلَا يَحْضُرُ

عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ ۲ بَه خُورَاكِ دَادِنَ بَه بِيْنُوَا.

بیانگر برقراری عدالت از معیارهای تمدن اسلامی و اهداف رسالت پیامبر (ص) است.

۲- رسول خدا ﷺ به مردم می فرمود:

۳۱) «برترین جهاد، سخن حقی است که انسان در مقابل سلطانی ستمگر بر زبان آورد.» (۳۱)

۳- رستم فرخزاد، فرمانده سپاه یزدگرد، آخرین شاه ساسانی، در راه جنگ با مسلمانان بود. وی که مردی جهان دیده و با تجربه بود، در قادسیه با طلایه داران سپاه مسلمانان برخورد کرد. شب هنگام، سوار بر اسب، روی تپه ای رفت و به ارزیابی آن لشکر پرداخت. با وجود اینکه لشکر مسلمانان از نظر عده و تجهیزات اندک بودند، در قلب خویش اضطراب عجیبی احساس می کرد. از تپه فرود آمد و پیکی سوی زهره بن عبدالله، فرمانده لشکر مسلمانان، فرستاد و وی را به مذاکره دعوت کرد. فرمانده آمد و سخنانی میانشان رد و بدل شد.

رستم به زهره گفت: درباره دین خود سخن بگوی.

زهره پاسخ داد: (پایه دین ما دو چیز است: گواهی به یگانگی خدا و رسالت محمد ﷺ) ۳۴

رستم گفت: اینکه عیبی ندارد؛ خوب است، دیگر چه؟

۳۰. با توجه به آیات بالای صفحه، قرآن کریم تفاوت انسان دیندار و بی دین را چگونه بیان می کند؟

پاسخ: انسان بی دین به یتیم و بینوا کمک نمی کند در حالی که انسان دین دار به آنان کمک می کند.

۳۱. از دیدگاه حضرت محمد (ص) برترین جهاد کدام است؟

۳۲. رستم فرخزاد در کدام نبرد با سپاه مسلمانان برخورد کرده بود؟ پاسخ: قادسیه

۱۴۰ ۳۳. در نبرد مسلمانان و ساسانیان، کدام فرماندهان دو سپاه با هم گفت و گو کردند؟

پاسخ: رستم فرخ زاد فرمانده آخرین شاه ساسانی و زهره بن عبدالله از مسلمانان

۳۴. زهره بن عبدالله برای رستم فرخ زاد دین اسلام را چگونه معرفی کرد؟

۳۵. رستم فرخزاد به زهره بن عبدالله گفت کدام ویژگی اسلام با آیین و سنت ایرانیان سازگار نیست؟
۳۶. چرا رستم فرخ زاد ویژگی برابری و برادری انسان‌ها را در اسلام با آیین ایرانیان ناسازگار می‌دانست؟

زهره ادامه داد (۳۴) آزاد ساختن بندگان خدا از بندگی انسان‌ها به سوی بندگی خداوند (۳۴)

رستم گفت: این هم خوب است، دیگر چه چیزی؟

زهره گفت (۳۴): مردم همه از یک پدر و یک مادر زاده شده‌اند و همه برادر و خواهر یکدیگرند. (۳۴)

رستم گفت: این نیز خیلی خوب است. اگر ما اینها را بپذیریم، شما باز خواهید گشت؟

پاسخ داد: آری، قسم به خدا به سرزمین‌های شما دیگر قدم نخواهیم گذاشت، مگر برای تجارت.

رستم گفت (۳۶): راست می‌گویی، اما در میان ما مردم ایران، سنتی از زمان اردشیر رایج شده که با دین شما سازگار نیست. کشاورز و پیشه‌ور حق ندارند به طبقه بالاتر روند و از امتیازات آن برخوردار شوند. اگر این طبقات در ردیف اشراف قرار گیرند، پا از گلیم خود درازتر خواهند کرد و با اعیان و اشراف به ستیز برخوانند خواست. (۳۶)

زهره گفت (۳۸): ما نمی‌توانیم مثل شما باشیم. ما عقیده داریم که باید امر خداوند را در مورد همه طبقات رعایت کنیم. همه مردم از یک پدر و مادر آفریده شده‌اند و همه با هم برادر و برابرنند. (۳۸)

هم‌اندیشی

برای اینکه ما مسلمانان بتوانیم بار دیگر تمدن اسلامی را احیا کرده، به جایگاه مناسب خود در جهان برسیم، چه اقداماتی باید انجام دهیم؟

- ۱- تلاش برای رسیدن به اتحاد و همدلی میان امت اسلامی و ایجاد سازمان‌های همکاری بین‌المللی
- ۲- تلاش برای رسیدن به عدالت اجتماعی
- ۳- از بین بردن قوانینی که در تضاد با دین اسلام است و موجب دوری از عدالت می‌گردد
- ۴- حمایت از ملت‌های مظلوم مسلمان در برابر ظالمان
- ۵- کنار زدن تبعیض‌های قومی و نژادی

۳۷. طبق سخن رستم فرخ زاد سنت طبقاتی شدن جامعه ایران باستان، از زمان کدام پادشاه شروع شد؟

پاسخ: از زمان اردشیر

۳۸. زهره بن عبدالله تفاوت و برتری اسلام را نسبت به حکومت ساسانیان چگونه بیان کرد؟

۱- إخراج العباد من عبادة العباد إلى عبادة الله.

۲- کامل، ابن اثیر، ج ۲، صص ۳۱۹ تا ۳۲۱ (به نقل از کتاب داستان راستان).

